

Mezi šperkem a architekturou

10.12.2014 Art + antiques

Miroslav Cogan

Vratislav Karel Novák 13. 12. 1942-12. 2. 2014

K rozloučení s Vratislavem Karlem Novákem se v polovině února sešly na jabloneckém hřbitově stovky lidí, rodina, přátelé, spolupracovníci, studenti. Každý z nich s vlastními zážitky a vzpomínkami na setkání s výjimečným člověkem, výtvarníkem, pedagogem.

S Vratislavem Karlem Novákem jsem se blíže seznámil v roce 1991, kdy se mi jej spolu s dalším výjimečným šperkařem, Antonem Cepkou, podařilo získat k účasti na mezinárodním sympoziu v Turnově. Rád jsem pak v dalších letech občas zajel do Jablonce nad Nisou na bývalou rýnovickou faru, často s hostujícími umělci, a v podkrovním ateliéru sledoval, jak Vráťa zaujatě vypravuje o svých projektech, ukazuje modely velkých realizací, šperky, plastiky a baví návštěvníky kinetickými hříčkami, cykloty, které běžaly po nakloněné pracovní desce s nečekanými a groteskními pohyby.

Ostatně humor je stálou součástí jeho celé práce. Nato se šlo do bývalé márnice za rýnovickým kostelem, již umělec přestavěl a vybavil jeřábem a stroji. Tady měl uskladněny velké objekty, plastiky a materiál a občas také svištivě roztočil velký Planetostroboskop mihotající ve starých zdech záblesky světla. Návštěvy se pak zpravidla protáhly dlouho do noci, protože nebylo snadno opustit přátelskou atmosféru a poutavý rozhovor v zahradě s planoucím krbem.

Nedávno jsem byl na faře opět. Pracovna je ztichlá, pomalu se mění v nostalgické muzeum jednoho z nejvýraznějších českých výtvarných umělců druhé poloviny 20. století. Na pracovních stolech, policích, na podlaze i pod stropem jsou jako milníky neobyčejné kariéry Vratislava K. Nováka šperky, plastiky a funkční modely velkých realizací. Nejstarší z nich je asi válcovitý dřevěný a ostnatý Kodousek z roku 1966. Tehdy se Novák po absolutoriu pražské umprum u profesora Nušla zapojil do českého výtvarného dění. Vedle něj tiše leží cykloty a vozíky, které pohybem uvádějí do akce různé mechanismy, třeba tleskající ruce z plexiskla nebo mikrotenová křídla.

Cykloty byly Novákovým objevem druhé poloviny 70. let, který určil jeho další směřování: pohyb se stal nedílnou součástí jeho tvorby. Potom světlo a stín, nato i zvuk. Stěží bychom u nás našli tak univerzálního umělce, navíc s obrovskou dávkou technické představitivosti. Vymýšlel nejen výtvarnou podobu svých kinetických plastik, ale i jejich mechanické části a převodové soustavy jako například u populárního Metronomu (1991) na místě letenského Stalinova pomníku.

K většině velkých plastik se dochovaly soutěžní modely, na nichž si pečlivý autor zároveň ověřoval funkčnost a působivost svých projektů. Vedle modelu Metronomu tak v Novákově pracovně stojí metrový Morový sloup komunismu v měřítku 1:20 a opodál model Krystalové věže (Crystalline Tower), již s Američankou Susan R. Ewing v roce 2007 dokončili v Parku přátelství v Cincinnati. Je to bezmála pětadvacetimetrová trojboká jehla, pokrytá z jedné strany měňavými tabulkami slídy, z druhé zavěšenými šablonami z titanového plechu, které se ve větru pohybují a ševlí. Třetí strana, pokrytá perforovanými plechy, umožňuje pohled dovnitř věže na konstrukci se středovým šnekem schodiště. Na vrcholku se otáčí zlatá hvězda, Severka, která kdysi ukazovala směr černým otrokům prchajícím za svobodou na druhý břeh Ohio River.

Známe významné architekty, kteří navrhovali šperky. Tady šperkař a sochař stvořil architekturu plnou pohybu, třpytu, zvuků a symboliky. A mohli bychom tak jmenovat jeho další a další projekty, práce do architektury i volné plastiky, v jejich názvech se kromě výtvarné invence uplatnil i Vráťův humor a cit pro češtinu: Pošuk vlajkohonosný, Cípokřídlec sosákovitý, Záchodáci... Vzpomínku by zasluhovala naše spolupráce na expozici Klenotnice (2010) v Muzeu Českého ráje v Turnově, k níž se mi podařilo Vráťu získat. To by však nezbylo místo pro zmínku o Novákově pedagogickém působení. Profesorem Sochařského ateliéru zaměřeného na kov a šperk na pražské umprum se stal v roce 1993 a jeho ateliérem prošlo za následujících sedmnáct let přes sedmdesát mladých výtvarníků, tedy celá jedna generace českých i zahraničních studentů a stážistů. Ke každému z nich přistupoval jako k individualitě a očekával, že se tak budou i projevovat: „Studenti mají přímou povinnost být sami sebou, především názorově a výtvarně vyhraněnými osobnostmi.

Výstava 33 semestrů uspořádaná v roce 2007 v Muzeu skla a bižuterie a v Galerii N v Jablonci nad Nisou se tak stala mimořádně pestrou a úspěšnou bilancí činnosti ateliéru sahající od šperku, malby, objektů a designu až k figurální plastice. Tím překvapivější byl Novákův vynucený odchod z umprum vzápětí nato. V roce 2008 ale s dlouholetým odborným asistentem, nyní docentem

Petrem Voglem, uvedli do života Ateliér designu kovu a šperku META/LL/UM, součást Ústavu umění a designu Západočeské univerzity v Plzni. Přijali první studenty a dovedli je k absolutoriu.

To už mu ale stále více sil ubírala leukemie. Přesto stále tvořil, myslel na nové projekty a s podporou okolí, zvláště manželky Lídy Šikolové a dětí, se mu agresivní nemoci dařilo několik let odolávat. Jeho čas však už byl vyměřen. Slovy jednoho z nekrologů: 12. února udal letenský Metronom svému autorovi poslední takt.

Zbyla nám tu po něm umělecká pozůstalost velká počtem děl i významem, o niž máme povinnost se postarat. A na výtvarné scéně prázdné místo, které se jen stěží podaří zacelit.

O autorovi| Miroslav Cogan, Autor je kurátor Muzea Českého ráje v Turnově.